

УДК 378.011

ЦИПІНА Діана Савеліївна –

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, іноземної філології
та перекладу Харківського національного
економічного університету ім. С. Кузнеця
<https://orcid.org/0000-0002-5706-2743>
e-mail: sundian@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Основною визначною рисою сучасності є інформатизація суспільства в усіх його сферах. Ця тенденція пов'язана зі значним розвитком інформаційних технологій і поширенням сфери їх використання. Другою, не менш важливою характеристикою сучасної епохи є поглиблення тісної міжнародної взаємодії, що також значною мірою обумовлено сучасним інформаційним прогресом. Тому значущість вивчення іноземної мови переходить на якісно новий рівень, що вимагає ґрунтовних змін у підходах до навчання у контексті інформаційної парадигми. Визначені тенденції обумовлюють перш за все перегляд цілей навчання, а саме: вивчення іноземної мови повинно мати на меті забезпечення студента не лише лінгвістичною, але й міжкультурною компетентністю. Для досягнення цієї мети викладання іноземної мови має розглядатися як викладання іншої культури [3], що потребує втілення в освітній процес знаково-символічного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Застосування знаково-символічного підходу до навчання є об'єктом дослідження Н. Салміної, О. Л. Бердичевського, І. А. Воробйової, Т. Колбіної, О. П. Садохіна, наукові праці яких присвячені проблемі формування іншомовної комунікації майбутніх фахівців. Разом з тим, теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що проблема застосування знаково-символічного підходу до навчання іноземній мові ще не була предметом спеціального дослідження у сучасній вітчизняній педагогічній науці.

Мета статті полягає в обґрунтуванні шляхів застосування знаково-символічного підходу у мовній підготовці студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування іншомовної компетентності студентів економічних спеціальностей передбачає розвиток у них мовлення іноземною мовою з

використанням певної мовної системи. Мова, за визначенням П. Копіна, є «формою існування знань у вигляді системи знаків» [3, с. 285]. Тому використання знаково-символічного підходу є вкрай доцільним в процесі формування іншомовної комунікативної компетентності [1; 4]. У психолого-педагогічній літературі підкреслена важливість застосування знаково-символічних засобів у будь-якому виді людської діяльності, зокрема, навчальній і спілкуванні.

Значна кількість вчених-лінгвістів (Ф. де Соссюр, Л. Ельмслев, С. Карцевський, Н. Трубецької, Р. Якобсон та інші) досліджували семіотичну природу мови. Поняття «лінгвістичний знак» уперше було введено у вживання Ф. де Соссюром. Пізніше застосування у науці семіотичного підходу поширилося у педагогічну галузь, що спричинило виникнення так званої «педагогічної семіотики». Семіотичний підхід до навчання являє собою такий розгляд проблем педагогіки, який за центральне положення має зв'язок змісту, цілей, методів навчання зі структурою та функціонуванням знакових систем, співвідносить семіозис з освітнім процесом. Оскільки сутністю процесу навчання має стати надання студенту інструментарію у вигляді особливих знаків, за допомогою яких студент міг би відображати власний досвід та кодувати те перекодувати новий набутий досвід, значущість та універсальність семіотичного підходу у навчальному процесі полягає у тому, що користування знаками допомагає студентам отримувати великий обсяг інформації у різноманітних сферах. Тобто, застосування семіотичного (знаково-символічного) підходу дозволяє наблизитися до метапредметності освіти. Слід також зазначити, що поняття знакових систем, знаку, знакових ситуацій та семіозису є базовими у семіотиці та семіотичному підході з метою пізнання у будь-якій предметній галузі, їх дослідження є, за висновками вчених, одним із можливих варіантів реалізації фундаментальної

складової професійної підготовки сучасного фахівця.

Метапредметний підхід до навчання спрямований на формування у свідомості особистості цілісної картини світу. При такому підході формується підхід до об'єкта вивчення як до системи знань про світ, що виражений у числах, речовинах, фігурах, художніх образах. Певний знак має багаторівневу структуру і представляє різні його аспекти, але у той самий час він є цілісним утворенням. Тобто, можна вважати, що знаково-символічний підхід є фактором інтеграції та диференціації для вивчення картини світу.

Кожна природна мова є неоднозначною знаково-символічною системою, однак при її реалізації у комунікантів виникає взаєморозуміння за умов володіння ними культурно обумовленою комунікативною компетентністю. По-перше, – це знання власної знаково-символічної системи, у термінах якої здійснюється комунікація, по-друге, – це знання про знаково-символічну систему комуніканта, а також загальні знання, притаманні для всіх знаково-символічних систем (базові, фундаментальні знання про світ).

Реальному навчально-пізнавальному процесу притаманним є протиріччя між абстрактно-понятійною та конкретно-образною формами представлення змісту та відображення його смислу. Це обумовлює педагогічну проблему оптимального комбінування різноманітних форм матеріалізації навчального матеріалу, а, отже, виявлення ролі, місця та значення педагогічних семіотичних систем у логічній структурі змісту навчального матеріалу, до функцій яких належать: 1) повідомлення пізнавальної інформації; 2) відображення смислу та забезпечення розуміння суб'єктом пізнання необхідної інформації; 3) залучення суб'єкта у пізнавальну діяльність через емоційний вплив.

Ці положення мають важливе значення у дидактиці, а також практичну цінність в методиці та технології навчання, зокрема, у питаннях відбору форм матеріалізації навчального матеріалу та його логічної структури. Застосування знаково-символічного підходу у педагогічному процесі визначає вирішальну роль викладача.

Знаково-символічний підхід має бути застосовано на усіх етапах моделювання змісту навчання. При засвоєнні студентами навчальної інформації здійснюється: 1) індивідуалізація одержаних знань; 2) ситуативне сприйняття; 3) при втіленні засвоєних знань у практику здійснюється їх

трансформація в залежності від певних обставин дійсності.

Тому можна сказати, що інформація на вході і на виході буде значно відрізнятися за смисловим наповненням в залежності від: повноти та якості наявної інформації; компетентності викладача до моделювання; аналітичної компетентності суб'єктів навчання; індивідуальних особистісних особливостей суб'єктів; навчальної компетентності студентів; ситуативності тощо. Зважаючи на доцільність застосування знаково-символічного підходу у мовній підготовці студентів вишів, виникає потреба у перегляді теоретичних основ організації та управління педагогічним процесом з навчання іноземній мові.

Розробка семіотичних засобів навчання має здійснюватися з урахуванням таких принципів: 1) принцип загально смислового зв'язку між різноманітними формами семіотичних засобів; 2) принцип домінуючого смислового зв'язку; 3) принцип цілісності системи семіотичних засобів; 4) принцип мінімізації мовних конструкцій без втрати обсягу навчальної інформації та її смислу; 5) принцип взаємовідповідності та взаємодоповнюваності різних семіотичних засобів.

У процесі здійснення комунікативної діяльності відбувається паралельне засвоєння знаково-символічної системи природної мови, а також інших систем, серед яких: оптико-кінетичні (жести, міміка), пара- й екстралінгвістичні (системи вокалізації, пауза, темп), проксемастичні (простір, час), візуальні.

Під час вивчення іноземної мови студенти зустрічаються з новими для себе інформаційними знаками, зі знаками, притаманними формально-мовному для них середовищу. Вивчення тих або інших аспектів іноземної мови на основі знаково-символічного підходу означає виявлення знакової природи явища, що вивчається, виявлення правил побудови знаків і їх комбінацій, встановлення значеннєвого змісту знаків, знаходження умов, при яких виникають ці або інші знакові ситуації.

Слід зазначити, що з метою ефективного здійснення комунікації студенти мають усвідомлено опанувати знаковими системами різного рівня. Отже, опанування іноземної мови буде результативним лише при умові, коли вивчення лексичних одиниць як символів здійснюватиметься при усвідомленні їхньої цінності при формуванні думки. Представляючи нове слово, викладач подає перш за все його графічне відтворення та вимову. Його значення може бути

зрозумілим, якщо учень має відповідний досвід об'єкта, якого це слово презентує.

У навчальному процесі одним із завдань викладача є максимальне наближення навчального матеріалу до реальності. Однак, разом з тим, слід розуміти, що відображення сутності цієї реальності у вигляді семіотичних систем (малюнки, графіки, схеми тощо) деякою мірою умовні. Зображення навчальної інформації здійснюється у вигляді знаків. За твердженням науковців, знак являє собою матеріальний предмет, подію або дію, що чуттєво сприймаються та виступають у пізнанні в якості зазначення, позначення або представлення другого предмета, події, дії, суб'єктивного утворення.

Із цього трактування випливає важлива якість знаку: будучи певним матеріальним об'єктом, знак слугує для позначення чогось-іншого; в силу цього, розуміння знаку неможливе без з'ясування його значення – як предметного (об'єкт, що позначається), так і смислового (образ об'єкта, що позначається) та експресивного (вираження за допомогою почуттів). Розподіляючи знаки в семіотичних системах на мовні та немовні, акцентуємо увагу на останніх у зв'язку з тим, що в дидактиці доцільно приводити немовні знаки у відповідність до мовних, представлених текстом підручника або мовленням викладача. Немовні знаки найчастіше знаходять відображення у вигляді знаків-копій, знаків-ознак, знаків-сигналів, знаків-схем, знаків-рисуноків, знаків-символів тощо.

Згідно з теоретичними положеннями В. В. Давидова, характер чуттєвих опор у навчанні має бути змінений. Ними повинні стати моделі, які є засобом формування абстрактних понять. З посиленням ролі теоретичних знань значення наочності підвищується.

Обмеженість часу, відведеного у вищому навчальному закладі на оволодіння іноземною мовою зумовлює необхідність використання інтенсивних методів і технологій навчання, зокрема, на основі схемних та знакових моделей навчального матеріалу. За трактуванням Р. В. Гуріної, опора є способом виокремлення суттєвого, основного у навчальному матеріалі, засобом його візуалізації та уживання, у т.ч. за допомогою знаків і символів [7]. Навчальна опора є водночас формою, методом та засобом навчання, а також орієнтовною основою дій у навчанні. Згідно з поетапною теорією формування розумових дій П. Гальперіна [2], засвоєння знань, набуття вмінь та навичок відбувається поетапно. На першому етапі формується мотиваційна

основа дії, відбувається усвідомлення мети і завдань засвоєння матеріалу. Мета другого етапу полягає в становленні системи орієнтирів і вказівок, необхідних для виконання дії, тобто первинної схеми орієнтовної основи дії.

Для успішного її здійснення П. Гальперіном запропоновано три типи орієнтовних основ. Перший тип передбачає наявність неповної системи умов, що може привести до появи нестійкої дії, але за умови доповнення необхідними вказівками евристичного характеру можна очікувати від студента навчально-творчої діяльності. Другий тип являє собою повну систему умов, яка є засобом досягнення безпомилковості дії і може розроблятися викладачем разом із студентами. Третій тип передбачає більш ґрунтовне опрацювання матеріалу дисципліни, що сприяє його глибокому аналізу, формуванню позитивної мотивації. На третьому-шостому етапах відбувається перехід від реальної дії з матеріальним об'єктом або його моделлю в зовнішній розгорнутій формі, наприклад, у формі зовнішнього мовлення, через узагальнення та скорочення до інтеріоризації, тобто виконання дій у формі внутрішнього мовлення [6].

Серед інших засобів в якості орієнтовної основи дії доцільним в процесі формування іншомовної компетентності є використання фреймових опор, що відображають особливий спосіб представлення знань. Фрейм (з англ. framework – каркас) – стандартна ситуація або структура для представлення стереотипних ситуацій.

Методологічні основи фреймового підходу були закладені у наукових працях вчених О. Анісімова, Т. А. Дейка, Е. Гофмана, І. Зимньої, Г. Лакоффа, М. Мінського, Ч. Філлмора та ін. Сутність такого підходу до організації знань полягає у смисловій компресії (стисненні навчального матеріалу. Специфіка смислової компресії виражена в тому, що вона охоплює процес безпосереднього згортання інформації, а також процес вираження згорнутої інформації у вигляді символів.

Фреймова опора може бути виражена у словесній формі (наприклад, як алгоритмічний припис), у знаково-символьній формі у вигляді схеми, а також бути змішаного типу, тобто містити інформацію у вигляді знаків, символів, а також ключових слів та речень з жорсткою лінгвістичною стереотипною конструкцією (словесно-схемний фрейм). Фреймова схема містить у якості елементів порожні строки або вікна, які мають бути заповнені та

можуть багаторазово заповнюватися новою інформацією.

Отже, основними ознаками фреймів є стереотипність, повторюваність, наявність рамкової структури (каркаса з порожніми вікнами), ключових слів, можливість візуалізації, універсальність, асоціативні зв'язки.

Фрейми відіграють велику роль у розумовій діяльності людини. За думкою М. Мінського, у довгостроковій пам'яті людини зберігається великий набір систем фреймів, які використовуються при розпізнаванні візуальних образів [5]. Основним механізмом розуміння змісту є механізм внутрішнього мовлення, який відбувається таким чином: інформація у внутрішньому мовленні зазвичай відтворюється у вигляді скороченої мовленнєвої схеми, в якій відображені великі смислові семантичні групи.

У нашому мисленні наявний предметно-схемний код, специфікою якого є те, що його елементи у мисленні групуються та утворюють певну схему в результаті встановлення зв'язків між ними. Процес розуміння тексту супроводжується його активною інтелектуальною переробкою та згортанням. Завдяки тому, що фреймування є високоефективним засобом стиснення інформації за рахунок укрупнення дидактичних одиниць знання в результаті змістовного узагальнення, використання фреймових схем значно інтенсифікує процес навчання.

Так, наприклад, у монологічному і діалогічному мовленні інформація повідомляється через об'єднані темою та ситуацією спілкування висловлювання, послідовність яких становить дискурс. Розроблена Т. А. ван Дейком «модель ситуації» охоплює найважливіші соціальні категорії, прийняті даним суспільством, і разом з цим особистісні знання носіїв мови, настанови і наміри комунікації, оцінки та емоції.

Прагматичний аспект дискурсу має враховувати соціальні умови взаємодії комунікантів. Запропонована модель фреймів – структур, за допомогою яких можна описати усі фрагменти життєвих ситуацій, що є типовими для суспільства. Наприклад, у своїй професійній діяльності менеджер стикається з фреймом «ділові переговори», який охоплює цілу низку компонентів: місце проведення, функції комунікантів, відносини між ними, позиції, а також етапи їх перебігу: 1-й етап – взаємне уточнення позицій учасників переговорного процесу; 2-й етап – обговорення позицій і точок зору учасників, в

якому велику роль відіграє аргументація; 3-й етап – узгодження позицій.

З урахуванням цього, ефективному вирішенню проблеми формування іншомовної компетентності сприятиме застосування в навчальній діяльності таких знаково-символічних засобів, як моделювання (наприклад, побудова алгоритму підготовки презентації, моделей комунікативних ситуацій, складання портрета аудиторії слухачів тощо), кодування (процес кодування-декодування повідомлень у процесі комунікації), схематизація (наприклад, складання згорнутого та розгорнутого планів промови, використання функціональних опор тощо), заміщення (використання зображень – фото, малюнків; проведення рольових і ділових ігор).

Велику роль у формуванні іншомовної компетентності майбутніх економістів відіграє також використання на заняттях з іноземної мови логіко-смислових моделей. Цінність їх застосування полягає у тому, що при цьому надається можливість використовувати всі види мовленнєвої діяльності. Завдяки логіко-смисловим моделям знаходить реалізацію особистісно-орієнтований підхід до навчання, головним принципом якого є спрямованість на навчальну діяльність того, хто навчається, та його особистість. Застосування таких моделей передбачає різні аспекти продуктивного мислення, а саме: мислення отримує властивості системності завдяки запрограмованій системній переробці інформації безпосередньо в процесі первинного сприйняття; підтримуються механізми пам'яті та покращується контроль за інформацією завдяки наглядному представленню знань над природньою мовою у згорнутому вигляді; покращується робота інтуїтивного мислення; удосконалюється здатність до згортання та розгортання інформації; формується опорність мислення; покращується міжпівкульний «діалог», оскільки властивості об'єкта, що вивчається, задаються лівою півкулею, а права півкуля накопичує зовнішній досвід та допомагає лівій з'являти ознаки та оперувати ними.

Логіко-смислові моделі стимулюють групову діяльність на занятті. Завдяки використанню візуальної опори учасники комунікативної ситуації з різним рівнем володіння іноземною мовою стають однаковою мірою компетентними під час виконання певних мовленнєвих завдань. Останнього часу отримали широке розповсюдження такі, як «піраміда», «карта розповіді», «карта прогнозу», логіко-смислова карта проблеми та ін.

Опора «піраміда» (Story Pyramid) полягає у тому, що викладач під час роботи з такою схемою ставить питання студентам таким чином, щоб допомогти їм заповнити «піраміду», а після заповнення дає завдання розповісти про подію, або за запропонованою темою. Серія питань передбачає відповіді, що охоплюють таку інформацію:

Line 1. Name of the main character.

Line 2. Write down two words describing the main character.

Line 3. Write down three words describing the setting

Line 4. Write down four words stating the problem.

Line 5. Write down five words describing one main event

Line 6. Write down six words describing the second event.

Line 7. Write down seven words describing the third main event.

Line 8. Write down eight words stating the solution of the problem.

«Карта прогнозу» (Prediction Chart), як і попередні опори, розвиває мислення студентів, формує вміння прогнозувати, аналізувати, порівнювати різноманітні події та вчинки. За допомогою такої опори формуються прогностичні навички студентів. На початку, перед читанням тексту, викладач обговорює зі студентами назву, наявні ілюстрації до тексту. Студенти намагаються спрогнозувати зміст оповідання за назвою, вони висловлюють свої передбачення про головних героїв, події, пов'язані з ними.

Під час заповнення цієї карти, студенти вчаться аналізувати подібність та відмінності у вчинках героїв, порівнювати подібні описи та події. Такі карти заповнюються як індивідуально, так і в малих групах з наступним обговоренням, тобто колективно. Це завдання можна використовувати для подальшого написання твору на певну тему. Перед цим викладачем може бути запропонована схема «Story Frame», яка допоможе студентам, особливо на початковому етапі, правильно формулювати власні думки. Складання подібної схеми потребує достатньо часу у викладача та є деякою мірою трудомістким, але таке завдання сприятиме розвитку у студентів навичок як письма, так і говоріння.

За такою схемою студенти без утруднень зможуть представити основний зміст тексту, а в подальшому переказати його. Зміст схеми може видозмінюватися в залежності від типу оповідання, мовного рівня студентів, цілей та завдань заняття, а також залежить від творчих здібностей кожного студента. Однією з умов роботи за

запропонованими схемами є наявність дискусії або обговорення. Якщо студенти залучені до жвавої дискусії, їх розуміння прочитаного тексту значно посилюється не тільки за рахунок питань, але й через взаємодію з іншими студентами. Для більш плідного обміну думками під час дискусії викладач виконує різноманітні ролі – організатора, режисера, аналітика, психолога та ін.

Початковий етап виконання такого завдання включає пояснення викладача щодо принципу роботи за схемою. На наступних етапах він пропонує робити це самостійно. Окрім знання певного змісту, завдання потребує від студентів знання іншомовних слів та вміння мислити раціонально.

Робота з опорою «карта розповіді» (Story Map) передбачає читання або прослуховування тексту і заповнення карти, підготовленою заздалегідь викладачем та яка містить основні елементи тексту, що пропонується. Карта слугує опорою для подальшого обговорення, написання переказу, побудови грамотного висловлювання. В залежності від мети, яку ставить викладач на кожному конкретному занятті з іноземної мови, заповнення такої карти передбачає письмову або усну форми. У групі (або для студентів) з високим рівнем володіння іноземною мовою рекомендується усна форма використання опори «карта розповіді».

Одним з найбільш складних видів опор є логіко-сміслова карта проблеми. Їх використання утворює творчу обстановку на занятті. Для складання такої карти необхідно визначити проблему, яка буде цікава всім учасникам групи і надасть їм можливість висловлюватися з різних позицій. Особливості використання логіко-смісловій карти проблеми полягають у тому, що усуваються внутрішні перепони творчим проявам; приділяється увага роботі підсвідомості; студентам надається можливість розумової розминки; підтримується жвавість уяви, уява «дисциплінується» і, певною мірою, контролюється; розвивається чутливість; розвивається логічність мовлення та її зв'язність); здійснюється допомога студентам у виявленні смислу та загальної спрямованості їх творчої діяльності. Усі перераховані рекомендації можуть бути здійснені лише в умовах вільного обміну думками, ідеями, в обстановці жвавого обговорення, творчої дискусії.

Розглянемо на прикладі, як в процесі розвитку іншомовної компетентності студентів економічних спеціальностей

використовуються опори. Так, наприклад, розвиток умінь діалогічного мовлення, не передбачає безпосередньої підказки мовленнєвого матеріалу. Замість цього використовуються опосередковані підказки – опори, які слугують засобом управління мовленням. На початковій стадії формування вмінь діалогічного мовлення використовуються змістові опори, в яких інформація надається у розгорнутому вигляді: вербальні (мікротекст, текст, план), зображальні (фільм, картинка, фото); під час основної стадії застосовуються смислові опори з інформацією у згорнутому вигляді: вербальні (слова як смислові віхи, афоризми, вислови, підписи тощо), зображальні (схема, графік, таблиця, цифровий матеріал, символіка, плакат тощо); завершальна стадія характеризується відсутністю опор.

Реалізація стратегічної мети при діалогічному мовленні пов'язана з досягненням певної кількості проміжних тактичних цілей. Одним із засобів навчання тактиці спілкування є функціональні опори, що являють собою мовленнєві функції, розташовані у певній послідовності. Варіанти таких опор розроблюються для кожного з комунікантів, наприклад за умови спільної задачі комунікантів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, сучасний педагогічний процес з навчання іноземній мові у вищих навчальних економічних закладах має базуватися на оптимальному застосуванні знаково-символічного підходу і забезпечувати формування в студентів економічних спеціальностей високого рівня іншомовної компетентності для ефективної взаємодії між представниками різних культур. Для цього необхідним є розробка та впровадження на занятті з іноземної мови смислових та функціональних опор з метою розвитку комунікативних умінь студентів; використання оптимальних педагогічних семіотичних систем, тобто доцільно розроблених та адаптованих до пізнавальних можливостей студентів; використання семіотичних систем має детермінувати можливість подібних творчих розробок самими студентами.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 533 с.
2. Гальперин П. Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / П. Я. Гальперин // Исследование мышления в советской психологии. – М.: Наука,

1966. – С. 236–277.

3. Копнин П. В. Проблемы диалектики как логики и теории познания / П. В. Копнин. – М.: Наука, 1982. – 368 с.

4. Лотман Ю. Н. Статьи по семиотике культуры и искусства. – М.: Акад. проект, 2002. – 544 с.

5. Минский М. Фреймы для представления знаний. – М.: Энергия, 1979. – 151 с.

6. Талызина Н. Ф. Практикум по педагогической психологии: Учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / Н. Ф.Талызина. – М.: Академия, 2002.– 192 с.

7. Фреймовые опоры. Методическое пособие / Р. В. Гурина, Е. Е. Соколова, О. А. Литвинко, А. М. Тарасевич, С. И. Фёдорова, А. Д. Уадилова / Под ред. Р. В. Гуриной. – М.: НИИ школьных технологий, 2007. – 96 с.

REFERENCES

1. Vygotsky, L. S. (1999). *Pedagogichna psihologiya*. [Pedagogical psychology]. Moscow.

2. Galperin, P. Y. (1966). *Psihologiya myshleniya I uchenie o poetapnom formirovanii umstvennih dejstvij*. [Psychology of thinking and the doctrine of the phased formation of mental actions]. Moscow.

3. Kopnin, P. V. (1982). *Problemy dialektiki kak logiki I teorii posnaniya*. [Problems of dialectics as logic and theory of knowledge]. Moscow.

4. Lotman, Y. N. (2002). *Stati po semiotike kulturi i iskusstva*. [Articles on the semiotics of culture and art]. Moscow.

5. Minsky, M. (1979). *Freymi dla predstavleniya snaniy*. [Frames to represent knowledge]. Moscow.

6. Talisina, N. F. (2002). *Praktikum po pedagogicheskoy psihologii*. [Workshop on educational psychology]. Moscow.

7. *Freymovie opory*. (2007). [Frame supports.]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЦИПІНА Діана Савеліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця.

Наукові інтереси: методика навчання іноземної мови у вищій школі, формування мовної особистості майбутнього економіста.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TSYPINA Diana Saveliivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Pedagogics, foreign Language Philology and Translation, Simon Kuznets Kharkiv National Economic University.

Circle of scientific interests: methods of teaching foreign languages in higher school, formation of language identity of future economist.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2019 р.